

માતખર--માન ભીખારી.

પ્રથમ સંગ.

લેખક,

માસ્તર પાગલ.

પ્રત

૧૦૦૦

મુદ્રિત ત્રણ આના.

સને

૧૯૧૯

વિનોદ—‘શરીર સુખી તો સુખી સર્વ વાતે’
ગુજરાતી ગ્રંથપીઠ સંસ્થાના સમાયલું છે.

જગમોહન—મી. વિનોદ, તમે અજાણ્યા છો એટલે
મુંબઈથી કંટાળો છો, કેમ ?

વિનોદ—શું કડું ? હું તો મુંબઈના લોન્નેના
હલકા ખોરાકથી હેરાન ! હેરાન ! થઈ ગયો,
પરંતુ ભાઈ, તમે તો એકજ લોન્નેમાં
ઘણાંક વખતથી રહો છો, છતાં આરોગ્યતા
કેમ જાળવી શક્યા છો ?

જગમોહન—ભાઈ, હુંએ પહેલાં તો કંટાળી
ગયો હતો, પણ છેલ્લા આઠેક મહીના
થયાં આરોગ્યતાનું સર્વાપરી સાધન હાથ
લાગ્યું છે.

વિનોદ—મી. જગમોહનદાસ. કૃપા કરી મહુને પણ
તે બતાવો.

જગમોહન—લખી દેવો, તમારી નોંધ-પાથીનાં

ધી નેશનલ હિન્દુ લોન્ન.

સેન્ટ્રલ રોડ, મુંબઈ.

વિનોદ—“થેન્ક યુ.” (હસ્ત મીલન કરતાં બન્ને
મિત્રો વિદાય.)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૅપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૨૨૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ અભ્યાસમાળા, ભાગ ૨૭-૮

વિષય ૬-૩૩

સમર્પણ પત્ર.

—:૦:—

દેવી વીરમતિ,

“જીવન-ઉદ્દેશ, જગતમાં જન્મી
મોજ માણવી એ નથી.” એ આપનો
મહામંત્ર ત્રિવેણી સંગમપરના અણ-
મોક્ષ સમયે મ્હને જણાવેલો, સદા સ્મ-
રણ રહે એવી સુદૃઢ ભાવનાએ આપનું
નામ આ ન્હાનકડા સંગ સાથે જોડું છું.

લી૦ આપનોજ,

પાગલ.

ઉપલક્ષ્ય.

—:૦:—

મહારા જીવન સંગ-પ્રસંગમાંનાં અનેક
અવનવા સંગોની એક દહાણી રૂપે

માતખર-માન બીખારી,

પ્રથમ સંગ.

આધુનિક નવીન આન્દોલનમાં કંઈક સહે-
તુક નિવડે, એજ પ્રયત્નેચ્છા પાર, ફલીભૂત
થયે ઉક્ત નામક દ્વિતીય સંગ જલદીથી ખહાર
પાડવા પ્રયાસ આદરીશ.

લી૦ પાગલ.

માતખર--માન ભીખારી.

પ્રથમ-સંગ.

(૧)

“ અક્ષય, હવે તો ત્હારે આ ધંધો છોડી દેવો જોઈએ. જરા આ ત્હારી વૃદ્ધ માતાના કરચલીઆળા મુખ તરફ જો, આ ત્હારે આધીન નાગોડીઆ દુધમદ્દ બન્ધુઓ તરફ જો, ત્હારી પછવાડે આ ત્હારી વલ્લુ અને ત્હારે બાળકો પણ થશે; તે એવા મોટા પરિવાર તરફ જો. ભાઈ, આ ત્હારો લેખકનો ધંધો છોડી અન્ય કોઈ ધંધો લે તો હીક. આમાં ત્હને શી પ્રાપ્તિ છે ? હું બેડો છું ત્યાં સુધી તો દસરડા તાણી આપણું ગુજરાન ચલાવીશ, પણ મ્હારી પછી ત્હમારું શું થશે, ત્હેની મ્હને ચિન્તા થાય છે. શું આ ત્હારો ઘરડો બાપ સુખે મરી પણ નહિ શકે ?” એક વૃદ્ધ જણાતા પુરૂષે ઉધરસ, બગાસાં ખાતાં ઘડી ઘડીમાં છીકણીની ચપટી સુંઘતાં ખોખરા અવાજે કહ્યું.

“ બાપુ, એ સાચું છે કે અત્યાર સુધી તો મ્હને મ્હારા કાર્યમાં નિષ્ફલતાજ મળી છે, પણ મ્હને હવે એમ જણાય છે કે જરા ધૈર્યથી જો આ પ્રાપ્ત મુશીબતો સહન કરી લઈશ તો થોડાજ-અલ્પ સમયમાં હું

ડા. કે. આર. આમાર, ન્યુ ચર્ચરોડ, એડુસ બ્રાહ્મીંગ.

સફલતાને પામીશ.” અક્ષયે ધીમેથી પરન્તુ દૃઢતા પૂર્વક ઉત્તર આપ્યો.

“ અરેરે અક્ષય ! હવે તો સ્હમજો તો સારું, તું ત્હારી આ લત નહીજ છોડે ? દીકરા છતાં દુર્ભાગી બાપને તો ઢસરડા તાણવાનાજ રહ્યા. મ્હને બહુ બહુ આશાઓ હતી. દીકરો મોટો થશે, મ્હારે માથેથી કામ ઉતરશે, હું કાશી પ્રયાગમાં જઈ પ્રભુ સ્મરણ કરીશ. અક્ષય કંઈ સ્હમજ અને આ બુદ્ધિ બાપને ધુંસરીમાંથી છુટા કર ”

“ ભલે બાપુ, હું તેમ કરીશ માત્ર એક માસ આમને આમ મ્હારા માટે કૃપા કરી સહી લ્યો. જુઓ, મ્હારા લેખો વાંચકવર્ગને વાંચવા બહુ ગમે છે. મ્હારા લેખો માટે કેટલાક માસિકના વિદ્વાન તંત્રીઓએ હેમની પ્રાસાંગિક નોંધમાં સારા અભિપ્રાયો પ્રગટ કરેલા છે. મ્હારું એક પુસ્તક છાપખાનામાં છે. બાપુ, મ્હને લાગે છે કે તેથી હું ઠીક ઉત્પન્ન કરી શકીરા. શું મ્હારે માટે એક મહીનો પણ ત્હમે નહિ થોભી શકો ? ” અક્ષયે ગદ્ગદિત કંઠે પ્રાર્થના કરી. હેના પિતાનો નીકળેલો બોલ તે ઉપાડી લેતો. પિતાને કોઈ પણ રીતે તે ઓછું આવવા દેતો નહિ. તે હેના બાપને દેવસમાનજ માનતો હતો. હેના પિતાની પણ એના ઉપર પ્રિતિ હતી. અક્ષયની સર-

મોહાંની બદબોઈ માટે ન્યુ ચર્નીરોડ,

લતાથી આખું કુટુંબ તહેને વશ વતંતું. પોતાના પિતાને આટલું પણ કહેવું રૂચ્યું તો નહિ. પુત્રના દીન વદનથી પિતાનું હૃદય પીગળ્યું છતાં, તે એકના એ ના થયા અને બોલ્યા.

“ ના અક્ષય, હવે તો તું નોકરીજ લે, તેમાં તું ફાવીશ. આ થયેલી છેલ્લી ચોરીથી આપણે તદ્દન નિર્ધન થઈ ગયા છીએ. બેટા, જે મહારી પાસે થોડા પણ પૈસા હોત તો હું તહેને આટલું કદી ના કહેત. ” પિતાએ અક્ષયને પોતાની નિર્ધન સ્થિતિનું બાન કરાવ્યું. અક્ષય નિરતર રહ્યો, માત્ર નીચુંજ જોઈ રહ્યો.

“ કેમ અક્ષય, ત્યારે તું નહિજ માનેને ? વાર બાઈ, મહારા નસીબનો દોષ, તેમાં ત્યારે કે કોઈનો વાંક નથી. નહિ તો આ દેવ જેવો દીકરો આમ વૃદ્ધ પિતાની આપ-દાઓ સાંભળતો શાન્ત કેમ બેસી રહે ! ”

“ બાપુ, અત્યારે મહેને નોકરી પણ ક્યાં મળશે ? હું નોકરીની શોધમાં હવેથી રહીશ, અને જ્યાં મળશે ત્યાં રહી જઈશ. તહમે ન કચવાઓ, તહમે કહોછો તેમજ કરીશ. ” અક્ષયે જણાવ્યું.

અક્ષયે નોકરી પ્રાપ્ત કરવા ધણાં વલખાં માર્યાં પણ બીયારા ઉદાર વિચારના લેખકની કદર જે વિદ્વાનોમાં થતી

હતી, તે કેટલાક તુન્ડ સ્વભાવી શેષરૂપ ગણાતા સેતાનોમાં
કે બીજી એવીજ કેટલીક પેઢીઓમાં જ્યાં ગરીબોની ગરદન-
પર છુરીઓ ચલાવવામાં આવે છે તેવા વચન-ભંગના
અગ્રગણ્યમાં અક્ષયની કદર ના ખુઝાઈ.

ગરીબીના દુઃખથી પીડાતો પિતા, પુત્રને ક્યાંઈ નોકરી
નહિ મળવાથી મુંઝાઈ ગયો. ભવિષ્યમાં લેના મૃત્યુ પછી
મોટા કુટુંબનું શું થશે, એ ચિન્તાએ તે બહુજ દુઃખી
થયો. પુત્રને કંઈપણ નાની મોટી નોકરી અપાવવાને હવે
તે બહુ મહેનત લેવા લાગ્યો. અક્ષયને ફરી ફરી ટોકીને
કહેતો, તેથી તે બીચારો પણ બહુ મુંઝાતો હતો. આશા-
ભર્યો ઓશીસો અને પેઢીઓપર જતો હતો અને જ્યાં ત્યાંથી
'નોવેકેન્સીના' પાટીઆં જોઈ નિરાશ થઈ પાછો ફરતો.

(૨)

રાત્રિના દશેક વાગ્યા હતા, પણ અક્ષયે ખાંડું નહોતું.
ટેબલ ઉપર પડેલા કાગળો બારીમાંથી આવતા પવનના
સપાટાથી ઉડતા હતા. ખુરશી ઉપર પડ્યો પડ્યો દુઃખી
નિર્ધન લેખક કપાળે પેનસીલ અડકાડી વિચાર-વમળમાં
ગોથાં ખાતો હતો. મ્હોડું શીકડું હતું, ગાલ ખેસી ગયા
હતા, છતાં સૌંદર્ય ઘટ્યું નહોતું.

બહુજ ધીમેથી એક તરણ સ્ત્રીએ તે ઓરડામાં

દાંતમાંથી નીકળતું લોહી ન્યુ ચર્નરિડ,

પ્રવેશ કર્યો. તે અક્ષયની પત્નિ હતી. ટેબલની નજીક જતાં તે સ્ત્રીએ ધણીજ નમ્રતાથી પુછ્યું.

“જ્ઞાલા, ત્હમે આ વિચારો કરવાનું નહિજ છોડી દ્યો ? ત્હમારા શરીર સ્લામુંતો જરા જુઓ, કેવું હતું અને કેવું થઈ ગયું ? મ્હારા સમ જરા નજર તો કરો, શું હું ત્હમને જ્ઞાલી નથી ? ”

અક્ષયે આમાંનું કશું સાંભળ્યું નહોતું, ત્હેણે ઉંચું માથું કરી શાન્તિ સ્લામું જોયું. તે સ્વસ્થ થઈ ખેડો છતાં જાણે ઘેનમાંજ ના હોય એમ બોલ્યો.

“ હેં ! જ્ઞાલી શાન્તિ, એ શું કહ્યું ? ”

“ ખીજું કંઈજ નહિ. મ્હારા અક્ષય, મત્ર શાન્ત થાવ, આ ચિન્તાથી ત્હમારું શરીર અત્યંત થઈ ગયું છે તે તો જુઓ. ”

“ અહો ! નિર્ધનતા એ શ્રાપ છે,
એમ હું આજેજ સ્હમજ્યો. ”

“ ગરીબાઈ એ મોટું દુઃખ નથી
એ પણ સાથેજ સ્હમજજો. ”

“ શાન્તિ ! શું મ્હારામાં યોગ્યતા નથી. એ વાત સાચી છે ? ખરું કહેજે, ત્હને મ્હારા સમ છે. શાન્તિ, જગતના કોઈ માણસમાં મ્હને વિશ્વાસ ન હોય ત્યારે

એટલે જીવડીંગમાંડો. કે. આર. અમાટ અટકાવે છે.

ઓ મહારા હૃદય! તારામાં તો હોયજ. તું જો કહે છે તે સાચું કહે છે. અરે મહારા નેત્રમણી! મ્હને યોગ્ય માર્ગે દોર. પ્રભુની ઓ પ્રિયતમ પુત્રી! પ્રભુના સોગન છે જો કંઈ છુપાવે તો.”

“અક્ષય, ઓ સોગન શાને? ત્હમારા સમ નહિ, પ્રભુના સમ ના દયો. ઓ મહારા નાથ! હું તો ત્હમારી રંક સેવિકા છું. ત્હમારી આજ્ઞા ના પાળું તો ઘોર નકમાં પડું. સત્ય શું હું ત્હમારાથી છુપાવીશ?”

“ત્યારે ખરું કહે, મ્હને નોકરી મળતી નથી તેનું કારણ મ્હારી નાલાયકીજ છેને?”

“યોગ્યતા, એ તો પ્રાણી માત્રમાં સ્વભાવતઃ હોય છેજ. તો મહારા જ્ઞાલા અક્ષય! ત્હમારા પ્રકાશીત ઉજ્જ્વલ આત્મામાં કેમ ન હોય? ત્હમારું હૃદય, જ્ઞાલા ત્હમારું દીલ, દેશ-દાઝ માટે છે. નથી કંઈ આ નાનકડા ઘરમાં કે નાની નાની કોઠીઓ યા મોટી મોટી કેટલીક પેઢીઓમાં થતાં કાળાં ઘોળાં કૃત્યો માટે, જ્યાં વ્યાપારી કુનેહનો મુદ્રાલેખ બહુધા એજ નિર્માણુતાને અવલંબેલો હોય છે:-પોતાનાથી ઉતરતા, બરોબરીઆ કે પછી ચડતા દરજ્જાવાળાઓ પ્રાપ્ત્યિક જાળમાં કેમ ફસાય અને અતે તેમાં તેમની સ્વાર્થ-સાધના કયે પ્રકારે બર આવી ગણાય, એવા

અવાળા કુલી જવાથી થતી કળતર ન્યુ ચર્ચિત,

દુરાત્માઓથી તમારો આત્મા દુર, હઝારધણો દુર રહેતો છે. અને તેટલાજ માટે પ્રભુ તરફની આ એક નિર્જીવ પરન્તુ દૃઢતા પારખવાની કીમતી કસોટી છે. ત્હમારું હૃદય પ્રતિપળે અણુવ-કાગળોપર રસ ટપકાવી ત્હિને સણવ બનાવવા તકપે છે. ત્હમે પુર્ણ થોગ્ય છો, પણ મ્હેં કહ્યું તેજ કાર્યથે, પરન્તુ ત્હમે મ્હને એક વખતે કહેતા હતા કે હું અત્રેના એક ઔદાર્ય નિપુર્ણ અમ્રગણ્ય લોકરક્ષી, શ્રીમંત શેઠને ત્યાં જવાનો છું, તો ત્યાં જઈ આવ્યા ?”

“હા, પરન્તુ પ્રિયે, હું શું કહું ? આશાભર્યે હૃદયે ગયો હતો, આવ્યો છું આશા-ભંગ દશાએ.”

“તે કેમ ! મ્હને જણાવવામાં શું ત્હમારું દીલ દાઝે છે ?”

“હૃદયેશ્વરી, ત્હને શું જણાવું ? તે કહેવામાં કીંચિત હરકત નથી. ત્હને આજકાલ એતો ખબર છે કે જીવન હકકના મંત્રથી હિન્દુસ્થાનનું વાતાવરણ ગાજી રહ્યું છે અને તેજ અણુમોલ મંત્રનો ઉપાસક થવા હું પણ લલચાઉં છું. પરન્તુ મ્હેં તો જોયું. અનુભવ્યું, જાતિ-પરિચયી થયો, આખરે સ્થમજન્યું કે એવા તો વિરલજ ઉત્પન્ન થશે કે—

‘જીવન જ્યોતિ ઝગાવાને જહુરવ્રતમાં ઝુકાવે તે,
પ્રતિજ્ઞાઓ પળાવાને, જહુરવ્રતમાં ઝુકાવે તે,’

એકુસ બીલ્ડીંગમાં ડૉ. કે. આર. આમાટ બંધ કરે છે.

મહારા તે પરિચિત પ્રયાસમાં ઉપાલંબ, બાહ્ય આડ-
મ્પર અને નક્લી જીવન સેવતા 'કેટલાક લક્ષિમદાસો,
બહુ માનાભિલાષિઓ, અને લોકનાયક થનારા જીવન-માર્ગના
ઉલટા પાટાપર જતા અંધશ્રદ્ધાળુઓથી માન-ભિક્ષા
ગ્રાહ્ય કરતા જણાયા. ધણીક મહાન સભાઓમાં મને
હાજર રહેવાનું માન હું સમજતો! હોવાથી જ્યારે સભાઓ
ભરાતી તે વખતે ચોક્કસ વખતસર સાથી પહેલાંજ સભા
સ્થાનકે ફેરા માર્યા કરતો. સભાસ્થાનપર અગણત્રીમાં
લોક-સમુહ જામતો, ત્યાં સભા-વાદકોની પધરામણીનો
સમય, બહુ મૂલ્ય સમય અંકાતો. પા કલાક સુધી અખંડ
તાલીનાદથી તહેમને લોક-સમુહ સત્કારતો. નિર્મિત મંત્ર-
ણાઓપર સભા-વાદકો જીગર-તોડ વક્તવ્યતા વાપરતા
આથી લોકો પણ તહેમની વાકસૌંદર્યતામાં મશગુલ બનતાં
અને હું પણ તે તન્મયતાને પામતો.

રાત્રીના ઘોર અંધકારને ભેદી પ્રકાશતા સુર્યરાજ
પ્રભાતમાં 'ઉષા'કને સ્વતંત્રતાનાંજ ગીતો લલકારાવતા
અને બધાએ હીંદવાસીઓનો હૃદય ધબકારો પરતંત્રતાને
પીગળાવી રહ્યો હતો. દુધમદ્દ બાળકો બીની ભૂમિમાં
નાનકડી મુડીઓનાં પ્રહારથી માટીની બનાવેલી પરતંત્ર-
તાની પ્રતિકૃતિને ભાંગતા સ્વચ્છંદપણે ખેલી રહ્યાં હતાં.

દાંત કોહી જવાથી થતી વેદના ન્યુ ચર્ચારોડ,

એવા સુરમ્યત્તમ, શોભાપુર્ણ પ્રભાતનું લક્ષણ નિર-
ખતાં મ્હને એમજ ભાસ્યું કે હવે ભારતના ભાગ્ય લલા-
ટેથી પરતંત્રતાની પીયળ ભુંસાતી ચાલી. સમય સાતનો
હતો ઘેરથી આશાભરે હૃદયે નિકળ્યો હતો. આશા પુર્ણ-
તામાં હું પાછો ઘેર જઈશ કે ? એમ મારું મન મને
પુછતું હતું. જવાબ શું આપું ? એમાંજ હું મુંઝાતો
હતો. મુંઝાવાનું હતુંજ, કારણ કે મને ઘણાંક બહુ મીઠાં
ખોદકાંઓની મુલાકાત માનભરી મળી હતી, ફક્ત અમુક
વ્યક્તિ-પરિચય થવા અધીરો હતો. તેથી તેનાજ વિચારોની
સાંકળ સાંધતો સાંધતો અને ઉપયુક્ત લીલા નિરખતો
નિરખતો મારા નિશ્ચયી સ્થાનપર હું જઈ પહોંચ્યો. મારું
તે સ્થાન સ્વર્ગિય વિદ્યાસોને ઘડીભર વિસરાવે તેવું રમ-
ણિય હતું. પ્રથમ મારી દષ્ટિએ ત્યાં પાંચ છ મોટર
ગાડીઓ પડેલી જણાઈ, અને ઘણાંક નોકરો-સોફરો
જણાયા. નોકરો પૈકી એકને પૂછ્યું.

“ જીવનહુકવાદી મહાશય છે ? ”

હાનો પ્રત્યુત્તર મળ્યો. મેં ખુશ થતાં મારું નામ-
અંકિત કાડું મોકલાવ્યું.

“ થોડુંક થોભવું પડશે. શેઠ પૂજનમાં છે. ” કાડું
લઈ જનારાથી જવાબ મળ્યો. મ્હને હું ભાગ્યશાળી છું
એમ ભાસ્યું.

એકદમ ખીસ્ડીગમાં ડો. કે. આર. આમાટ નામુદ કરે છે.

દુક સમય બાદ મને જીવનહક્કવાદી મહાશયના અલભ્ય પ્રત્યક્ષ દર્શનનો લાભ થયો. મહેં પેટપુર દર્શન કર્યાં.

“અહીં કયા પ્રસંગે આગમન થયું છે?” મહાશયનું મુખ કમળ-પટ ખુલ્યું, જાણે ફુલડાંજ વેરાયાં.

“કોઈ ખાસ ઇચ્છાઓ નહિ, પરંતુ:—

“હું તહમારું કંઈ સાંભળી શકું તેવી સ્થિતિમાં નથી.” પ્રથમ આસે મક્કિકા ગળાઈ.

“હું શું કહીશ તે પહેલાં આ જવાબ?”

“મહેને જરા પણ દુરસદ નથી.” જીવનહક્કપર દૃઢ થવાની મહાશયે કોશીશ કરી.

“આપ તો જીવનહક્કના હીમાયતી છો અને લોક-રક્ષીનો ઝભો આપની ખાંધપર રાખો છો અને આ શું.” આશ્ચર્ય સાગરમાં હું તો ડબકાં ખાવા લાગ્યો.

“પ્લીઝ, તહમે બોલતા અટકો. તહમારે અત્રેથી ચાલી જવું જોઈએ.” જીવનહક્કવાદીએ વિનય દાખવ્યો.

હું ગભરાયો, પરંતુ ધણકની સંખ્યામાં ઘડાયેલો હતો, તેથી ફરી બોલ્યો.

“મહેને અજબ થવાનું સખળ કારણ મળે છે.”

દાંતના કોહવાટથી થતા ખાગમાં અસહ્ય દુઃખ

“ એકવાર જણાવ્યું કે હું કંઈજ સાંભળીશ નહિ ”
જીવનહુકુવાદી આત્મનિશ્ચયી થયા.

“ ત્યારે લાચાર છું. ” હવેજ મહને હદ ઓળંગવાની
ફરજ પડી. “ મહાશયજી, હું આપને છેલ્લોજ મળવા
આવ્યો, પરંતુ પ્રથમ ઉચ્ચ દરજ્જે છો એજ અંતિમ-
પ્રેરણાએ. ”

“ હવે જાઓ તો ઉત્તમ, શું નહિજ જાઓ ? ”

“ હા, હું જાઉં છું અને કહેતો જાઉં છું. બહુએકના
સમામથી મહને ખાત્રી થઈ છે અને તે પ્રભાવ
સાક્ષાત્કાર થયો છે: —

‘ જીગરમાં રાખતા છુરી, મુખે તો બોલતા મીઠું;
(અરે) જીગરમાં આગ વરસે છે, નજરથી આજ તેઢીઠું.

હતાશ હૃદયે મહેં તે સ્થગ તજ્યું. ઘણાં ઘણાં
વિચારોની ઉચ્ચ પાથલ કરતો ગૃહ તરફ પાછો ફર્યો.
બહાલી શાન્તિ, જગત વિચિત્ર ચિત્રે ચિત્રાયેલું છે તેનું
ખરૂં પુરૂં બાન મહને થયું. અક્ષય અટક્યો.

“ પ્રાણેશ, આશા-નિરાશા જીવન્ત છે. પરન્તુ જગતના
વિચિત્ર ચિત્રપટમાં ક્યાંક છુપાઈ રહી છે અને તેને
શોધવાની આ એક કસોટી થઈ છે. પ્રત્યેક જીવનને
એદ્રુસ બીલ્ડીંગમાં ડો. કે. આર. આમાર દૈ કરે છે.

દૃઢ થવાની, એવી ઉત્તમ ચેતવણી આપનારી કસોટી માત્ર છે. તમે ન ગભરાઓ.”

“શાન્તિ ! ઓ પ્રિય શાન્તિ ! અરે મારા હૃદયના વિશ્રામ ! કહે હું શું કરું ? આ લેખન-પ્રવૃત્તિમાં આર્થિક લાભ કેમ પ્રાપ્ત કરી શકું ? શાન્તિ, મને આ વિટમ્બશ્રાથી મુક્ત કર, કશીએ સહમજ પડતી નથી; મારી મતિ મુંઝાઈ ગઈ છે. પિતાના દુઃખો હું પાતળાં કેમ કરી શકું ?”

“અક્ષય, મને એક વિચાર સુઝે છે, કહું ?”

“પ્રિયા ! તું નહિ કહે તો મ્હને કોણ કહેશે ? તું મારું હૃદય છે, મ્હારો આત્મા છે, ત્હારામાં પુર્ણ વિશ્વાસ છે, ત્હને નિરખતાં મ્હારી સઘળી ચિન્તાઓ નષ્ટ થઈ જાય છે.” અક્ષય ગળગળો થઈ ગયો.

“એમ શું કરોછો અક્ષય ? જ્હાલા, આમ ગળગળો કેમ થાઓ છો ? ત્હમે આટલો બધો ભાર આ રંક દાસી-પર ન મુકો. તે હું શે સહીશ ? જુઓ સાંભળો, મારી યોજના. ત્હમારે એક નવું ઉત્તમ માસિક કાઢવું :—

“પણ પૈસાનો આધાર ?” અક્ષય વચમાં બોલી ઉડ્યો.

“તમે અધીરા ના થાઓ. હું સર્વ કહું છું. એ માસિક હિન્દી સરસ્વતી કે મરાઠી મનોરંજન જેવું નીકળવું જોઈએ.”

મોઢામાં શરદીથી સુજેલા ભાગને ન્યુ ચર્ચારોડ,

“ અરેરે ! તેટલા પુરતા પૈસા હોય તો જોઈએ શું ?”

અક્ષયે નિરાશાના નિશ્વાસો મુક્યા.

“એનું કારણ એ કે તે નવીનતા બધા માણસોનું ધ્યાન ખેંચશે, મહેને જણાય છે કે તેથી ત્હમે ગુજરાન પુરતું તો શરૂઆતમાં ખુશીથી કમાઈ શકશો.”

અક્ષય તો આ બધું સાંભળી નીચું જોઈ રહ્યો. કશો જવાબ ના આપ્યો.

“ આપણને પૈસાની ખામતમાં જોઈએ તેટલી રકમની મદદ, મહારા બાઈ ધનસુખ આપશે.” શાન્તિએ સ્ટુટન કયું.

અક્ષયનો ચહેરો, શાન્તિનું ઉપર્યુક્ત સાંભળીને કંઈક પ્રકાશવા લાગ્યો, પરંતુ તેણે કહ્યું.

“ ધનસુખને મારી અપદાઓ મહારાથી તો નાજ કહેવાય, અને પૈસા સમ્બંધી પણ હું એક શબ્દ ન ઉચ્ચારી શકું.”

“ તે સર્વ મહેં કરી રાખ્યું છે, તમે ચિન્તા ન કરો. મહારા બાઈ ધનસુખ ખદારગામ ગયેલા છે, તે બે ત્રણ દિવસમાં આવનાર છે. મહેં ત્હમને પત્રમાં સઘળું લખ્યું છે. તે કમુલ થયા છે, જુઓ આ કાગળ.” એટલું બોલતી શાન્તિએ અક્ષયના ટેબલ પર પોતાના બાઈનો પત્ર મુક્યો.

અક્ષયે વાંચ્યો, તે દીંગમુદ થઈ ગયો. વધારે ન બોલી

એ સ બીલ્ડીંગમાં ડો. કે. આર આમાટ દુર કરે છે.

શક્યો. ખરેજ જગતની શાન્તિના પ્રભાવ તમે દયાઈ
ગયો, પ્રિય શાન્તિને હર્ષાલિંગન આપતો દયાવા લાગ્યો.
ત્હોની આંખોમાંથી શાન્તિની તેજ પ્રભાના કિરણોથી
આનંદાશ્રુ ખરી પડ્યાં.

(૩)

મધ્યાહ્ન થવા આવ્યો હતો એક દિવાનખાનામાં
ઇકેકેટ્રીક દેન ચાલતો હતો. દિવાનખાનામાં કેટલીક પુર-
શીઓ હતી. એક આરસના ગોળ ટેબલ પર કેટલાક કાગળો,
માસિકો, અડવાડીકો, અને એવુંજ કંઈક બીજું અચર-
પચર પડેલું હતું. દિવાનખાનાની એક બાજુએ એક
આરામ પુરશી પર નાનું ટુંકીયું સફેદ ટુલ સમું મલમલનું
પેરણ પહેરી પાનસોપારી આદિ મુખવાસથી ગતોશ્ન
પુલાવેલા ગંગાદાસ શેઠ વિચારનિમગ્ન પડેલા હતા.

“ સાહેબજી શેઠ, શું વિચારમાં છો ? ” એક માણસે
હસતા વદને આવતાં કહ્યું. આગનુક બોલવામાં ચપળ
હતો. દેખાવમાં પ્રભાવશાળી હતો. મુઠો પર વાતવાતમાં
હાથ નાખવાની ત્હને આદત હતી.

“ અલ્લો, તિમિરતારક ! ‘વહેન ડીડ યુ કમ ?’ તમે
ક્યારે આવ્યા ? મારું તો ધ્યાનજ ન રહ્યું. તમે જુઓ
છોને, મને હાલના નવીન આન્દોલનનો શોખ વધારે

Pyorrhoea આસપાસની ઠાઠા બેસાડવાની ફતેહ

લાગ્યો છે, અને આજે આ સેવકને મહેરબાની રાહે
 x x x x મળનારી ગંજવર સભાનું સભાપતિ સ્થાન
 સ્વિકારવાનું ના છુટકે કમુલ કરવું પડ્યું છે. તેથી, ‘આઘ
 વોઝ થિન્કિંગ ઓફ ઘેટ, હું તેના વિચારોમાં મશગુલ
 હતો, હું માનું છું કે આપ મહાશય મહારા તે ચર્ચીયિત
 અવિનય તરફ ક્ષાંતવ્ય દટિથી જોશો. ‘વીલ યુ નોટ ?’
 શું ત્હમે તેમ નહિ કરો ?’ ગંગાદાસે લાંબુ ચલાવ્યું અને
 હજુ તો તે કંઈક આગળ વધે તે પહેલાં તિમિરતારક
 વચમાં બોલ્યો, આથી શેઠ નાઈલાજે મૌન રહ્યા.

“શેઠ, એ શું બોલ્યા ?” આપ યદિ દોઢરક્ષણરૂપ
 વિચારસાગરના તોફાની મોજાં ઉપર ઘસડાતા હો, એવા
 આપત્તકાળમાં મહાનુભવી આપ મ્હને ન જોઈ શકો તેમાં
 અવિનય તો માત્રજ છે. જ્યાંસુધી આપ તે કીનારા ઉપર
 ન પહોંચો, ત્યાંસુધી તમારો જીવ ઉચ્ચ ભૂમિમાંજ
 વિહરતો હોય એ વાસ્તવિક છે.” તિમિરતારકે ઠાવકે મ્હોડે
 શેઠને બનાવ્યા.

“તિમિરતારક, તમારા જેવા રસીક નૌવેલીસ્ટ
 પાસેથી હું આવા ઉત્તર ‘એનસરોનીજ’ આશા રાખી
 શકું, મ્હને અત્યારસુધી એમ જણાતું હતું કે અલંકાર
 એ કવિતા-રમણીનાંજ ઝાંઝરો છે, પણ તે સામાન્ય

એકુસ બીલ્ડીંગવાળા રો. કે. આર. આમાટની જાહેર થઈ છે

વાતચીતમાં 'યુઝ' થતા હોય તો કેટલા 'નાઈસ' લાગે, અને તિમિરતારક, 'ઓહ ઘો' આ મારો અધીન મત છે, તેમાં 'હોળું' સત્ય સમાયેલું છે, એમ તો ત્હમે કમુલ કરશોજ. જુઓ, ત્હમે એક નવલકથાકાર શીટી જઈ, કવિ થવા 'ટ્રાય' કરો તો અવશ્યમેવ ત્હમે 'સક-સેસપુલ' થાવજ. શું મ્હારા આ 'ચોટસ' ત્હમને બ્રાહ્મ નથી?"

“ મીં દાસ, ” તિમિરતારક આગળ બોલે તે પહેલાં ત્હને અટકાવીને ગંગાદાસે કહ્યું;

“ નહિ તિમિરતારક ! ત્હમે મ્હને બોલાવવામાં ભૂલ કરી છે, ત્હમને ખબર નથી કે હમણાં 'શ્વેતભાનુ' એ તખ્તસુસથી હું ઓળખાઈ છું. આ સુરી યુગમાં ઉપનામ 'શ્વેતભાનુ' ત્હમારા જેવા નવલકથાસાર અને કવિ-સૃષ્ટિમાં વધારે સુગમ થઈ પડે તેવું ફેન્સી છે. ”

“ વાઈ મીં શ્વેતભાનુ ! કંઈ બીજું ખબર પડી ? ”

“ ના ભાઈ, તે શાની ? ”

“ વાઈ-સ્વતંત્રતા, નામક નવીન માસિક ગુજરાતી સાહિત્યદ્વારાએ બહાર પડનાર છે અને તેમાં અંધશ્રદ્ધાગુઓ-પર કેટલાક માનનીયારીદાસો પોતાની સ્વચ્છંદી શૃંગી જોહાકેમીથી, પૈસાના મદમાં, ગરીબો પ્રત્યે બતાવવામાં આવતી બેપરવાઈ કેવી રીતે ગુજરે છે અને ખેડ લોક

નકલીઆત દાંત બનાવવામાં ન્યુ ચર્નીશિડ,

હિત નેતૃત્વને લખવતા શરમાવતા નકલીઆતોનો જે રાફડો ફાટી નીકળ્યો છે તેનું યથોચિત દિગ્દર્શન વાકુ-સ્વતંત્રતાના ઉમદા વાજીંત્રથી જનસમાજમાં કરાવશે, અને ખરૂંજ સત્ય, અને દેશભક્તિ પ્રત્યે અચળ શ્રદ્ધાવાન કોણુ હોઈ શકે, વિગેરેનું અચુક રહસ્ય પ્રસરાવશે ”

“ તેના ઉત્પાદક કોણુ છે ? ”

“ અક્ષય. ”

“ અક્ષય ! ઓ તિમિરતારક ! શું અક્ષય તરફથી તે નીકળનાર છે ? ’ આશ્ચર્યતામાં શ્વેતલાનુ બોલ્યા.

“ હા, તેમાં આશ્ચર્ય થવા જેવું શું છે ? ”

“ તે તો તદ્દન ગરીબ છે. પૈસાથી બેનસીબ છે. હોને વળી આવું ક્યાં સુઝયું ? ”

“ હું પણ જાણું છું કે તે ગરીબ છે અને જરા ભેળનો ચસ્કેલ છે, પરંતુ મહેંતો હોને યોગ્ય સલાહ આપી હતી ”

“ યેસ આઈ મીન, ’ તે જુટ અક્ષય રહેજ પાગલ પણ છે, જે કે તદ્દન સાદો અને સીધો છે પરંતુ દુનિયા એણે જોઈ નથી. જે માંસક નીકળે તો કંઈક આપણને હરકત ખરીને ? ”

એદુસ ખીલ્ડીંગમાંડો. કે આર. આમાટ એકજ છે.

“ શેઠ, આપણને નહિ, પરંતુ ત્હમનેજ. ” તિમિર-
તારકે સ્ફોટ કર્યો.

“ યુ ડોન્ટ નો હીમ, મી. તિમિરતારક, પરશનલ
વીઝીટ મ્હેં ત્હેને થોડુંક થયાં આપી હતી. ખરેજ તે
અચળ સત્યવક્તા તો છેજ, એટલે કંઈકની પોલ
ખુલ્લી થશે, માટે:-”

“ ખરુંસ્તો, શેઠ, પણ હવે તેનું કરવું કેમ ? મ્હારા
જેવો ગરીબ તો કંઈ કરી શકે નહિ, પરંતુ ત્હમે
શ્રીમંતો તો ઇચ્છાનુસાર વર્તી શકો ખરા અક્ષયનું
વાક-સ્વતંત્રતા ત્હમારા જેવા શ્રીમંતોના પોત ખુલ્લાં
કરી ઇજ્જતના ગધેડાં સુકી રેતીમાં લીલામ કરે તેવું
અપમાન શ્રીમંતો કેમ સહન કરી શકશે ? ”

“ ધૈન વોટ ડુ આઈ સે ? ” ત્યારે હું શું કહું
છું ? તિમિરતારક, મ્હારે ત્હેને પાયમાલ કરવો છે. તે
પુખ્તરને રૈચેડ કરવો જોઈએ. તે આગળ વધી શકેજ
કેમ ? ‘હીઅર મી,’ તે ગરીબ છે, પરંતુ મ્હારે ત્હેને
‘કવાઈટ’ ગરીબ બનાવવો જોઈએ. ”

“ મ્હારું મત પણ તેજ છે. ” તિમિરતારક ગણગણ્યો.
ત્હેણે શેઠના કાનમાં કંઈક કહ્યું.

ના, ના, આમ થાય તો ઠીક નહિ, વખતે વાત

એક ઘાંતથી ગમે તેટલા ઘાંત તાલન ફીટ ન્યુ મર્નરિડ

ખુશ્લી થાય તો સપડાઇ જવાય પછી શું ? ” ગંગાદાસ કંઈક કહ્યા

“ ત્હમરી સંમતિ ફક્ત મ્હને પૈસાના સમ્બન્ધમાં જોઈએ છીએ. ખીજું તો હું સંભાળી લઉંશ.”

“તિમિરતારક, જો હીંમત કરતા હો તો પૈસાની સઘળી મદદ હું આપવા તૈયાર છું.”

(૪)

શાન્તિ ! ઓ શાન્તિ દીકરી ! તું તો હવે પરણી એટલે મ્હને સમુજગી ભૂલી ગઈ, જાણે ઓળખતીજ નથી. ” એક ઉમ્મરે પહોંચેલી આઘેડ જણાતી સ્ત્રીએ ભુવેશ્વર કમ્પુતરખાના પાસે શીરંગીના દેવલ નજીક ગાડીમાં ચડતાં કહ્યું.

“ ડોસીમા, માફ કરજો. મ્હને જરાએ ઓળખ પડતી નથી. બહુ વખત થયાં સાસરામાં રહું છું, તેથી ભૂલી જવાયું હશે. ” શાન્તિએ ચકિત થતાં કહ્યું.

“ હા દીકરી ! ભૂલી શે ના જવાય. હુંએ જ્યારે તારા જેવડી હતીને, તે વખતે બળ્યું, રસીયાના રસમાંજ રમ્યા કરતી હતી અને શુદ્ધશુદ્ધ સર્વે ભૂલી જતી. ત્હારી માનું નામ તો પ્રભાવતીને ? હું અને ત્હારી મા બન્ને સંગી બહેન કરતાં અધીક પ્યાર એક ખીજમાં રાખતા હતા, એવું સહીપણું બંધાઇ ગયું હતું કે દેવદર્શન, મરણ

એકસ બીલ્ડીગમાં ડો. કે. આર. આમાટ બેસાડે છે.

જમણુ, ન્યાત જતમાં સાથે ને સાથે જતાં હતાં, પછી
તો મ્હારે મુંબઈ આવવું પડ્યું ત્યારેજ હમે વિખુટાં પડ્યાં,
પણ મ્હેં જ્યારે ત્હારી મા મરી ગઈ, એવું સાંભળ્યું ત્યારે
હાય દીકરી ! હું ત્હને શું કહું, ખાતું પીવું, હરવું ફરવું.
મુદ્દલ ગમ્યું નહિ, અને ધરના એક ખુણામાં બેસી પોશ
પોશ આસુંડા રોજ ખેરવતી. જતે દહાડે મ્હને ખબર પડી કે
તું અહીં આવી છે એટલે જીવને ટાઢક વળી કે કોઈને
કોઈક દહાડે મ્હારી સહીની દીકરીને મળાશેજ. ” આટલું
બોલતાંમા ખીચારી ડોશીથી રડી દેવાયું. આવું દયાદ્ર
ચિત્ર જોઈને પોતાની માતાનું સ્મરણ શાન્તિને નાજું થઈ
આવ્યું. તેની આંખોમાં પાણી ભરાઈ આવ્યું. ફરી ડોશી
બોલી.

“ બેટા, રો નહિ. સુખ દુઃખ કોનું ટંકયું છે ? સૌ
જેલું મોડું જવાનું છેજ. માટે હવે ગમ ધર. રણછોડ-
રાયજીની મ્હેરથી સૌ સાફ થશે. રડ નહિ, દીકરી. ”
ડોશીએ શાન્તિના માથે હાથ ફેરવતાં કહ્યું.

“ ડોશીમા, ત્હમારું નામ હામ તો બતાવો. પુરસદ્દે
હું ત્હમારે ત્યાં આવ્યા કરીશ. ” શાન્તિએ કેડેથી રમાલ
કાઢી મ્હોડું સાફ કરતાં પૂછ્યું.

“ દીકરી, આટલી એધાણી આપું છું તોયે નામ

તાળવા સીવાયની બત્રીસી ફક્ત ન્યુ ચર્ચરિઝ,

પૂછે છે? બહુ ભુતકણી દેખું, મહારં નામ ઝમક્યાઇ, ચાલ આ ગાડીમાં બેસી જ. ”

“ ના માશી, ધરમાં હજી ઘણું કામ પડ્યું છે. જીઓની આઠ તો વાગી ગયા. ”

“ વાર નહિ લાગે, મહારં ધર જોઇને પાછી ગાડીમાં હારે ઘેર જજે. ”

“ ડોશીનો આવો આગ્રહ જોઇ શાન્તિથી ના કહેવાઇ નહિ. શાન્તિ ગાડીમાં બેસી ગઇ. ગાડીવાનને ઝમક ડોશીએ બંગલે હાંકવાનું કહ્યું.

(૫)

સહવારના નવ સવાનવનો સમય હતો, અક્ષય ધરમાં કંઈક લખતો હતો, તે વખતે તેની માતા સરસ્વતી અક્ષયની પાસે આવીને બોલી:—

“ અક્ષય ! શાન્તિ સહવારની દર્શન કરવા ગઈ છે. હજી સુધી આવી નથી, ધરનું કામકાજ એમજ પડેલું છે. ”

અક્ષય લખવાની ધુનમાં હતો. બરોબર સાંભળી શક્યો નહિ, પરંતુ “ શાન્તિ હજી સુધી આવી નથી. ” એટલુંજ એનાથી સાંભળાયું. તે એકદમ ચમક્યો. “ હેં ! શું ? તહેને ગયે તો દોઢ બે કલાક થઇ ગયા છતાં પાછી આવી નથી ? ” અક્ષય ગભરાયો.

“ ગભરા નહિ બેટા, વખતે વાર પણ થાય, હુંતો

એદ્રસ બીલ્ડીંગમાં ડૉ. કે. આર. આમાટજ કરે છે.

તહેને રહેજ ખખર દેવા આવી. ” અક્ષયની માતાએ જણાવ્યું.

“ ના માણ, આજ તે એકલી ગઈ છે તેથી શીકર તો થાયજને ! ”

“ અક્ષય, તે રોજ તો હમારી સાથે આવે છે, આજે ત્યારા બાપુને ઠીક નથી તેથી મ્હેંજ તહેને મોકલી હતી, પણ આટલી બધી વાર ! ”

અક્ષય પોતાના કાગળો જેમના તેમ રહેવા દઈ એકદમ ઉઠ્યો અને પોતાના પિતા પાસે બેખઢાકળો ગયો. તહેના પિતા તો પથારીમાં સુતા સુતા જાગતા હતા. તહેમણે અક્ષયનું નિસ્તેજ વદન બાળ્યું અને બોલ્યા,

“ અક્ષય, આમ ગભરાયેલો કેમ ? ”

“ બાપુ, શાન્તિ ક્યાં ? દર્શન કરીને હજુ પાછી આવી નથી. ” અક્ષયની આંખોમાં ઝળઝળીયાં આવી ગયાં.

“ તું શું કહે છે ? એ બલી દીકરી ક્યાંએ જાય એની તો છેજ નહિ, અને આ શું ? ”

અક્ષયના પિતાનું શરીર ઠીક નહોતું છતાં એકદમ ઉઠ્યા. ઘરમાં સઘળે જોયું. ઘર ખ્હાર “શાન્તિ ! શાન્તિ ! ” એમ ઘણીક બુમો પાડી, પણ સર્વત્ર શાન્તિ જણાઈ. આમને આમ અગીયાર સાડાઅગીયાર વાગી ગયા,

સડેલા દાંતને દુઃખદરદ વગર ઉખેડવાને ન્યુ ચર્નિરિડ,

છતાં અક્ષયની, અરે ! ગરીબ નિર્ધન લેખક અક્ષયની શાન્તિ તો ક્યાંયે જણાઈ નહિ. આખરે અક્ષયના પિતાએ અક્ષયને પોલીસ ચોકીપર આ બાબતની ખબરે આપવા મોકલ્યો. બિચારો અક્ષય ! શાન્તિહીન હૃદયે રૌદ્ર-દશામાં પોલીસ ચોકીપર જઈને ઉપયુક્ત ખબર દઈ આવ્યો.

(૬)

“ શાન્તિ, તું નહિજ માને ? ત્યારા આધારે ત્યારે ગરીબ કુટુંબ તવંગર થાય, એ શું તું ઇચ્છતી નથી ? તું જાણે છે કે મહારો દોર દમામ લેને પુષ્પસૈયામાં રાખશે. ત્યારા નિર્ધન અક્ષયને તાત્કાલિક તવંગરી બક્ષશે. શું અક્ષય સુખી થાય તે જોવા તું અધીરી થતી નથી ? લેના ગરીબ અને વૃદ્ધ માતાપિતા પૈ પૈ માટે તરફડે છે, લેમને શાન્ત કરવા તું ઉત્સુક નથી ? ” આમ બોલતો ગંગાદાસ પોતાના બંગલામાંના એક ખંડમાં શાન્તિની પાસે બેસી લેને સહમજબતો હતો.

‘ લેમે એક સફેદ દગ છો. ખંડાર તો લેમારા નામ-પર લાખો લોકો વારી જાય છે. ખરેજ, તે લોકો અંધ શ્રદ્ધાળુ છે. આંતજીવનથી બેમાહીત છે. ગંગાદાસ, લેમારે આ વર્તન જાહેર-જીવનને એળ લગાડનાર છે. લોકરક્ષણના નિયમને વખોડનાર, વગોવનાર છે. નામાંકિત

એડ્રસ બીલ્ડીંગવાળા રો. કે. આર. આમાટ બીન હરીફ છે.

થઈને નામકલંકી ન બનો." શાન્તિ વધારે કંઈ ન બોલી.

“આખા હિન્દુસ્તાનમાં પ્રગતિને પામેલા નવીન આંદોલનને ઝુકાવનારની સંખ્યાના હમે અગ્રગણ્ય છીએ. લોક-સમુહમાં હમારી વાહ ! વાહ ! ! એજ હમારા હૃદયની અને કાર્યની કુશળતા જગજાહેર છે. હમારી લાગવગ બહોળી છે. હમારી x x x x x સંસ્થાનાં હજારો માણસો હમારી હા અને ના પર જીવે છે. હમારા માટે પોતાના પ્રાણની પરવા ન કરે તેવી હમારામાં હૃદયની અચળ શ્રદ્ધા છે, જો અક્ષયને સુખી અને ઉન્નત શીખરે ચઢેલો ત્યારે જોવો હોય તો:-”

“બસ, ગંગાદાસ, કરો તહમારી, તે કાતીલ જખાનને બંધ, તહમારાપર મરી શીટનાર, તહમારામાં નિષ્કામ અચળ શ્રદ્ધા રાખનાર લોક-સમુહના વિશ્વાસનો આમ દુરપયોગ ! એ બુદ્ધિહીન ગંગાદાસ ! સહમજો કે:- મઝા કરતાં ભલે ધુવડ, ખીચારાં અંધ રાત્રીમાં, થશે જ્યાં સુર્યનો ઉદય, વસવું પડશે જઈ વેરાનમાં.

શું મહારા અક્ષયને હું આજ રીતે બ્રહ્મતામાં સુખી અને ઉન્નત કરવાનું સંધન થઈ પડીશ ? નહિ. નહિ ! અરે નીચ ગંગાદાસ ! સ્વપ્ને પણ તે આશા રાખીશ નહિ.

સોના રૂપા અને સીમેન્ટથી દાંત ઉખેડવાનું ચર્ચારોડ,

ઓ પ્રભુ ! આવા દેશાંગાર નરરાક્ષસોના પાતકી પત્તા-
માંથી હું અબળાને મુક્ત કરનાર તું જ છે.”

“ શાન્તિ, એ શિવાય બીજો એકે રસ્તો અક્ષય
માટે છે જ નહિ. તું હડીલી ના થા. માનીશ તો અક્ષય
અને તું બંને મ્હારા બંગલામાં એક બાજુએ સુખી રહો
તેવો બન્દોબસ્ત આજે જ થઈ જશે અને અક્ષય પણ
આજે જ મોટરનો માલીક થશે. વળી હમારી x x x x x
સંસ્થાના એક માનપદ પર ત્રેને ગોઠવી દેવામાં
આવે. એ સઘળો કાર્યક્રમ ત્હારી હા કે ના પર અવલં-
બેલો છે. ગરીબાઈ તુર્તમાં નષ્ટ થઈ જશે. શ્રીમંતાઇનું
પાસું અક્ષય સેવશે. શાન્તિ તું જાણે છે કે:—

પ્રથમ છે પૈસો પોતે સુખી થાવાને,
પ્રથમ છે પૈસો અણુમોલ મોજ ઉડાવાને.
પ્રથમ છે પૈસો દુનિયા આખી જીકાવાને,
પ્રથમ છે પૈસો કિર્તિ જ્યોત ઝગાવાને.
પ્રથમ છે પૈસો પરદુઃખ હઠાવાને,
પ્રથમ છે પૈસો અમર નિજ નામ થાવાને.

માટે આ જગતમાં પૈસા વગર જીવવું વૃથા છે તો
બોલ, જણાવ ત્હારી અંતિમેચ્છા.

“ ગંગાદાસ હવે જ મ્હને ખબર પડી કે તે દુષ્ટ,

એક્રુસ બીલ્ડીંગમાં ડો. કે. આર. આમાટ સફાઈથી ભરે છે

ઝમક્યાઇ મ્હને અહીં લાવનાર ત્હારું હથીઆર હતી. લોકરક્ષીને બદલે લોકભક્ષીના કાળા ઝભામાં સંતાયેલા શેતાન ! આમ હમારા જેવા ગરીબોની લાજ લુટવાને પૈસાના લોભીઓને વશ કરવામાં તું ત્હારું કર્તવ્ય સ્હમજે છે ? પરન્તુ તું ભુલે છે. ત્હમારા જેવા શ્રીમંત ગણાતા કેટલાક કુટુંબોમાંના શેડીયાઓ પરસ્ત્રીઓપ્રતિ કુતરાની માફક ભાટકાં મારે છે અને પોતાનીજ પત્નિ ધરના ધાટી, ઘોડાવાળાઓ કે પછી રસોઇઆઓથી વ્યભિચારની ધોરમાં ગંધાય છે, તેવી કુળનાશક કુટલા માફક મ્હને ન સ્હમજ.

મોટર અને ગાડીઓમાં, હું કદી ફરનાર નથી; તુજ વૈભવોને તુચ્છ ગણતાં, અક્ષય કદી ડગનાર નથી. જાહોજલાલી ત્હારી આ, મુજ શીયળ પાસે છે વૃથા. તે શીયળ માટે હું ખમીશ, અસંખ્ય આવે આપદા.

શાન્તિ આગળ બોલે તે પહેલાં ગર્વિષ્ટ ગંગાદાસ કોધમાં ઉછળ્યો:—

“ શાન્તિ ! ત્હને સ્હમજ નથી કે આ કોની રહામે બોલે છે ? તું જાણે છે કે હમારું કાર્ય જગત આગળ વાહ ! વાહ ! ! પોકરાય છે, જો તું સીધી રીતે માની જાય તો હમારી માફક અક્ષય પણ લોકબત્રીશીથી ધન્ય !

અવાળામાં થતા નાસુરથી પરં અટકાવવા અર્તીરોડ

ધન્ય ! અને વાહ ! વાહ ! ના ઉદ્ધારો. ટુંક વખતમાં કઢાવશે અને ઘણાજ થોડા સમયમાં અક્ષયની ગણતરી હમારા જેવા તવંગરોમાં થશે. પૈસે ટકે અક્ષય આબાદના ઉચ્ચ શીખરે પહોંચશે. દુનિયામાં ધનવાન થવાનો આ એક હમારો ચાન્સ છે. જો કે પ્રથમ દેખીતું રહેજ તિરસ્કારપાત્ર પોતાને થવું પડે છે પરંતુ ભાવિની જીંદગીમાં અલભ્ય લાભો સધાય છે અને તહેને આધારે પ્રથમની થયેલી રહેજ ભૂલના પ્રાયશ્ચિત માટે લખ લુટ દોલતનો સદુપયોગ કરતાં વાર લાગતી નથી. આથી કરેલું રહેજ અપદૃત્ય નાશ પામે છે અને ઉચ્ચ શ્રેણીમાં અવાય છે માટે જો આ જગતમાં જીવ્યાનું કંઈક સાર્યક કરવું હોય તો કોઈપણ પ્રકારે પૈસા મેળવવાજ જોઈએ. પછીથી સધળા રસ્તાઓ સુગમ જણાય છે, બસ: —

જમાવો જર બહુ ઝાઝા, પૂસાવી કંઈકને જગમાં;
કમાવી ખુબતો નાણું, દીપાવો નામ આ જગમાં.

માટે આવેલી અનપ્રયાસે આવી ઉત્તમ તક ન ગુમાવ. હું જાણું છું કે મ્હારો આ વૈભવ, મોટર ગાડીઓનો ઠાઠ તેમજ નોકરચાકર બાગબગીચા અને જંગલોનો

એડ્રસ બીલ્ડીંગમાં ડો. કે. આર. આમાટ બારીક મશીન વાપરી જાણે છે.

પૂર દોરદમામ જોઈ તું લલચાતી હોવીજ જોઈએ, પરન્તુ એકાએક હા કહેતાં લખાય છે. ગભરા નહિ. હું તેવું ઉતાવળું પગલું બરીશ નહિ. મહેને પણ રહેજ અક્કલ છે. તું શાન્ત-ચિતે વિચાર કર. હું જરા ખહાર જઈ આવું.” એમ કહી ગંગાદાસ દિવાનખાનું ખહારથી બંધ કરી ચાલી ગયો.

શાન્તિને શું વિચાર કરવાનો હતો? જે વિચાર હતો તે ફક્ત ત્રેના શીયળનોજ, કે જે શીયળની કીંમત આંકવાને શ્રી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ પણ મુંઝાય છે. તેવા બહુમુલ્ય શીયળને પ્રાણાન્તે જાળવી, અખંડિત રાખવાનો જ્વલંત વિચાર દઢ હતો. આથી ત્રેણે ચોતરફ દૃષ્ટિ કરી, તો એક ખુણામાં ન્હાનકડા ગોળ ટેબલપર કેટલાક કાગળો અને પેનસીલ જોઈ, તુરત શાન્તિ તે તરફ ગઈ અને કંઈક લખવા માંડ્યું. લગભગ પાંચેક કલાકથી વધુ વાર સુધી આસ્તે આસ્તે લખ્યા ક્યું. શું અને કોનાપર તે લખ્યું તે શાન્તિએ પોતાના હૃદયની અશાન્તિને લઈને ખુલ્લું ક્યું નહિ. પત્ર પુરો થયા અને ગડી વાળવા લાગી તેટલામાં દિવાનખાનાનું દાર ખખડ્યું, એજ પળે શાન્તિએ તે પત્રને ગમે તેમ વાળીને ચોળીમાં સંતાડી દીધો દિવાનખાનું ઉઘડ્યું અને ગંગાદાસ આવતાં આવતાં જોઈયો.

“ કેમ શાન્તિ ! ક્યાં વિચારપર આવી ? સુખના

રહુવાળા હાંત એમ વગર ન્યુ ચનારિડ, એક્રસ

ઉગતા સુર્ય પર કે દુઃખના અસ્ત થતા ચંદ્ર પર ? ”

“ઓ નરપીશાય ! મહારો વિચાર ફરી ફરીને પૂછે છે ? શું હું તારા વિલાસ-વૈભવમાં લલચ્યામશ ? પાપીષ્ઠ, કંઈ સ્હમજ, તારી આ લક્ષિમ, ભોગવિલાસો તારી સાથે આવનારા નથી. જ્યાંના ત્યાં પડી રહેશે, ફરીથી કહું છું, ઓ અજ્ઞાની ઉંદર ! સાંભળ, મહારા અક્ષયની વાણી-

હજારો દાસ લક્ષિમના, ગયા છે હાથ ખાલી લઈ,
વિલાસોમાં વિહરનારા, ગયા છે હાથ ખાલી લઈ;
હજારો હુકમ કરનારા, ગયા છે હાથ ખાલી લઈ,
ધમંડી માનવાલાઓ, ગયા છે હાથ ખાલી લઈ;
હજારો જીવ્મ ગુજરી, ગયા છે હાથ ખાલી લઈ,
રહ્યું છે સર્વ જ્યાંનું ત્યાં, ગયા છે હાથ ખાલી લઈ;
ગયું છે સાથમાં માત્ર, સારું કે નહારું કૃત્ય,
સ્હમજ ઓ મુંઠ અજ્ઞાની, ખરે છે નિંદ્ર આ કૃત્ય.”

“શાન્તિ ! શાન્તિ ! ! જેમ જેમ હું નરમ થાઉં
છું તેમ તેમ તું ગરમ થાય છે. ઓ બેશરમ ! હું હમ-
ણાજ તારું ગુમાન ઉતારું છું.”

નહિ માને ગુમાની તો, મનાવીશ જોરજીવમથી;
કરીશ ખસ શાન્ત હૃદયને, ઉડાવીશ મોજ સીતમથી.

ખીલ્ડીંગમાં ડૉ. કે. આર. આમ્મટ બેસાડવામાં ફતેહ પામ્યા છે.

“ બોલ કાણુ છે ત્હારું અહીં હાજર ? ” આમ બોલતો ગંગાદાસ શાન્તિને પકડવા ત્હેનીપર ધસ્યો. તત્ક્ષણ શાન્તિએ પોતામાં રહેલા સઘળા બળથી ગંગાદાસને એવા તો જોરથી ધક્કા માર્યો કે નિમિષમાં તે જમીનપર એક મોટા ધબ્બાકા સમેત પટકાઈ પડ્યો. આવી ઉમદા તકનો શાન્તિએ લાભ જવા દીધો નહિ. એકજ પળના વિલંબે જેમ વાઘના શીકારમાંથી મૃગ નાસી છુટે તેમ વિદ્યુત માફક શાન્તિ દિવાનખાનામાંથી નાડી, અને ભયમાંને ભયમાં તે બંગલાની સ્થાએ જણાતા સમુદ્રના પવિત્ર જળમાં જઈ પડી.

પાઠક, કૌટિલ્ય કળાખાજના કાળાં કૃત્ય માટે અફસોસ કર, અને અધુરી રહેલી જીજ્ઞાસાને દ્વિતીય સંગપર ભંખાવ.

પ્રથમ સંગ સમાપ્ત.

અગાઉથી મુખારક નામાવળી.

શ્રીયુત, વિનોદ.

- ,, મોહનલાલ કરમચંદ શાહ.
- ,, વછાલાલ જમનાદાસ શાહ.
- ,, વત્સરાજ રામજી શાહ.
- ,, નટવરલાલ ત્રિભુવનદાસ શ્રોફ.
- ,, ચીમનલાલ અમથાભાઈ શાહ.
- ,, ડાહ્યાભાઈ ઈશ્વરભાઈ પટેલ.
- ,, ડાહ્યાભાઈ વેરીભાઈ પટેલ.
- ,, કાન્તિલાલ હીરાલાલ બક્ષી.
- ,, કનૈયાલાલ ત્રિભોવનદાસ મરચન્ટ.
- ,, ભગવાનદાસ મંગળદાસ બગીરદાર.
- ,, ભોગીલાલ છગનલાલ માસ્તર.
- ,, કરસનદાસ ઝોધવજી શામતેરવાળા.
- ,, છગનલાલ ભગવાનદાસ પારેખ.
- ,, મોતીલાલ ખીમચંદ શાહ.
- ,, કાસમભાઈ પ્રેમજી નેણશી
- ,, અક્બારખીયા સોમજી ભીમડીવાળા.
- ,, છગનલાલ વનમાલી ગાંધી.

શ્રીયુત, રતનલાલ ખી. હલાલ.

- ,, મોહનલાલ પાનાચંદ શાહ.
- ,, નાથાલાલ રાધવજી શાહ.
- ,, નિર્ભયરામ જશરાજ શાહ.
- ,, જીવરાજ જેતશી શાહ.
- ,, હરજીવનદાસ જેરાજ શાહ.
- ,, મણીશંકર હરીરામ બની.
- ,, મુળશંકર ગણપતરામ વ્યાસ.
- ,, કલ્યાણજી મુલજી આરીના ભરતવાલા.
- ,, ચીમનલાલ મગનલાલ શાહ.
- ,, નાનાભાઈ દ્વારકાદાસ વકીલ.
- ,, રામજી પરશોત્તમ બેશી કરાચીવાલા.
- મેસર્સ બલભાઈ જહાંગીરજી એન્ડ કંપની.
- ,, ઠાકોરદાસ ચુનીલાલ એન્ડ કંપની.
- શ્રીયુત માણેકલાલ શામજી ત્રિવેદી.
- ,, તાપીશંકર દામોદર ઠાકર.

પાગલકૃત પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું
શ્રીયુત એન. ટી. પારેખ,

ઠે:—લક્ષ્મિદાસ મારકીટની સહામે,
મુંબઈ.

અજબ માયા

શાહ, ગુલામચંદ એન્ડ કરસનદાસના
ફેન્સી અપટુડેઃ શોરૂમમાં સમાયેલી છે.

કારણ કે:—ન્યુ ચની રોડ પર વંદ્રાવન મેન-
શનમાં જેન્ટલમેનના બરનો તદ્દન નવીન જાતનો
ઉત્તમમાં ઉત્તમ ગરમ, સુતરાઉ, રેશમી કાપડનો
મોટો જથ્થો જુબઈની શોખીલી પ્રજાની સ્વભાવમાં
હાજર રાખેલો છે જ્યાં કોઈખી વખતે ગરીબ,
તવંગર, નાનું પાંચ વરસનું બાલક, યા મોટા
આદમી માટે એકજ કીકાયત લાવ રાખ્યા છે.

માત્ર જ્યારે પણ ચોપાટીની સહેલગાંઢ સવારે
કે સાંજે ફરવા નીકળે તે વારે જરૂર એક ડોકીયું
ઉપલે મથકે કરી જાશે.

PUBLISHED BY
HIPALAL MANGALDAS MASTE

AT NATIONAL HINDU LODGE,
Sandhurst Road, Bombay.

Printed by Bhagvanlal Tribhuvan,
at The Subodhini P. Press, 305, Bazar gate For
BOMBAY.
